

teklifleri Aleviliğin tarihî kimliğinin yeniden yapılanması değil, adeta tümüyle başkalaştırılması mahiyetinde görünmektedir. Oysa toplumun uygulamada söz konusu ritüelleri yerine getirmese bile bu tür tekliflere ne kadar itibar edeceği de göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Diğer taraftan Bozkurt'un toplumun ne kadarının bu talebi benimsediğine atıf yapmaksızın Aleviler adına okullardan din derslerinin kaldırılması yolundaki teklifi de birçok açıdan müzakereye muhtaç görünmektedir.

Kitabın ikinci bölümü ise İlber Ortaylı'nın Osmanlı modernleşmesi ve Sebataycılık üzerine kaleme aldığı makalesinden başka İran'daki Ehl-i Hak, Suriye'deki Nusayriler ve Lübnan'daki Dürziler'le ilgili yazılardan oluşmaktadır. Ortaya koydukları sonuçlar itibarıyla iştirak edilebilecek noktaların yanında iştiraki mümkün olmayan yaklaşımlar da bulunmakla beraber makalelerin zengin içerikli olduğu belirtilmelidir. Bu çalışmaları doyurucu kılan en önemli unsur ise yüzyıllar boyunca "kapalı toplum" olarak varlıklarını sürdüren bu kesimlerle ilgili verilerin sadece kitaplardaki yanlış-yansız bilgilerle yetinilmeyerek kısmî saha çalışmaları ile desteklenmiş olmasıdır.

Bazı tespit hataları ve tartışmaya açık sonuçları bulunmakla birlikte eserin Aleviliğin tarihî ve kültürel yapısına önemli bir bilimsel katkı olduğu ortadadır.

İlyas Üzüm

Haçlı Seferleri

Işın Demirkent

Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997, VII+306 sayfa+236 adet harita, resim, minyatür, gravür.

Dünya tarihinin en önemli olayları arasında yer alan Haçlı Seferleri, Papa II. Urbanus'un 1095'teki çağrısı üzerine 1096 yılında başlayan Birinci Sefer ile 1291'de Lâtin Hıristiyanlar'ın Doğu'daki son merkezleri Akkâ'dan çıkarılıp atılmaları arasında geçen yaklaşık iki yüz yıllık bir dönemi kapsar. Küçük çaplı bazı girişimler yanında dokuz büyük seferin düzenlendiği bu süre içerisinde Haçlılar tarafından Birinci Sefer esnasında Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus'ta, Üçüncü Sefer sırasında Kıbrıs'ta, Dördüncü Sefer sonunda da İstanbul'da Lâtin devletleri kurulmuştur. Işın Demirkent'in *Haçlı Seferleri* adlı bu kitabı, seferlerin başlangıcından sonuna kadar "genel bir tasvirini" amaçlayan Türkçe telif edilmiş ilk eser olma özelliği taşımaktadır.

Birinci Haçlı Seferi ordularının Türk dünyası ile ilk temasının gerçekleştiği 1097 senesinin 900. yılında yayımlanan eserin önsözünde yazar, Batı'da Haçlı Seferleri'ni çeşitli yönleriyle ele alan birçok çalışmanın yapılmış olmasına rağmen "tarihimizin bir parçası olan" bu konu ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olduğuna dikkat çekmekte ve eserini, daha doğru sonuçlara ulaşabilmek amacıyla Türk-İslâm dünyası bilim çevresinin görüşlerini dile getirme yolunda bir adım olarak takdim etmektedir. Yazarın bu bakış açısı eserin birçok yerinde kendisini göstermektedir.

Yazara göre insanlık tarihinin değişmeyen olgusu olan Doğu-Batı çekişmesinin en uzun süreli ve geniş kapsamlı bir devresini teşkil eden Haçlı Seferleri, XI. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyasının “kutsal toprakları kurtarma” sloganıyla Türkler’i Anadolu’dan atmak ve bütün Yakın Doğu’yu ellerine geçirmek maksadıyla düzenlediği siyasi amaçlı askerî bir harekettir. 1291’de Doğu’daki Lâtin hâkimiyetinin sona ermesinden sonra da Son Haçlı Seferleri adıyla sürüp giden bu hareketin uzantılarını günümüzde de görmek mümkündür.

“Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu” ve “Haçlı Seferi İçin Çağrı” başlıkları altında hareketin sebepleri ve çağrının mahiyeti üzerinde durulmaktadır. Yazar, Batı dünyasında bu konuda sebeplerin çeşitliliğine işaret edilmekle birlikte din unsurunun ön plana çıkarıldığını, halbuki Haçlı Seferleri düşüncesinin doğuşunu zorlayan unsurların aslında siyasal, sosyal ve ekonomik nedenler olduğunu belirtmektedir. Dinî motifi ise “sadece itici bir güç” olarak görür. Haçlı Seferleri’nin, Hıristiyan kilisesinin 1054 yılında kesin bir şekilde ikiye bölündüğü, Avrupa’da yıllardır süregelen ekonomik sıkıntıların açlık ve sefaletle dönüştüğü, eyaletlerin parçalanmasıyla şiddetin arttığı, Türk ve Normanlar’la mücadele eden Bizans’ın askerî bakımdan gücünü yitirdiği, 1071’deki Malazgirt zaferinin ardından Anadolu’da Türk hakimiyetinin kurulduğu ve Büyük Selçuklu Devleti’nde iç çekişmelerin yaşandığı bir döneme rastladığına dikkat çeken Demirkent, Roma kilisesinin öteden beri süregelen arzusu paralelinde bütün Hıristiyanlık âlemi üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Papa II. Urbanus’un Bizans İmparatoru Aleksios I. Komnenos’tan gelen Türkler’e karşı yardım isteğini fırsat bileerek Clermont Konsili sırasında 27 Kasım 1095’te Haçlı Seferleri için çağrıda bulunduğunu kaydetmektedir. Bu dönemde Avrupa’da yaşanan ekonomik sıkıntı ve toplumsal çalkantılardan kurtulmak için Doğu’ya gidip güç, para ve toprak sahibi olmanın hedef gösterildiğini, bununla birlikte daha geniş ve etkili bir katılım sağlamak için seferin “İsa aşkına, din uğruna fedakârlık ve sevgi” temeline oturtulduğunu ifade etmektedir. Kısacası, kilise siyasî amacını gerçekleştirmek için dinî motiften faydalanmış ve 457 yıldır Müslümanlar’ın elinde olan “Kutsal topraklar”ı kurtarma sloganıyla asıl amacını gizlemiştir.

Müteakip bölümlerde 1096’da Pierre l’Ermite idaresindeki ve 1101 yılındaki Haçlı Seferleri ile sekiz Haçlı seferini müstakil başlıklar halinde ele alan yazar, bu arada Avrupa ve Doğu’daki durumlara da yer verir. 1291’den sonraki son Haçlı seferlerini özellikle Niğbolu (1396) ve Varna’da (1444) Osmanlılar’ın göğüslediğini ve böylece Avrupa’nın Türkler’e karşı fiilen düzenlediği Haçlı Seferleri döneminin kapandığını belirtir.

Haçlı Seferleri’nin Yakın Doğu’daki yerli Hıristiyanlar, Bizans, Türk-İslâm dünyası ve Avrupa açısından sonuçlarını değerlendirirken müellif özetle şu hususlara yer vermiştir: Kutsal toprakları kurtarma ve Doğu Hıristiyanları’na yardım sloganıyla başlayan Haçlı hareketi Yakın Doğu’nun yerli Hıristiyanları’na faydadan çok zarar vermiştir. Haçlılar’ın asıl kötülüğü 1204’te başkent İstanbul’u işgal edip elli yedi yıllık Lâtin hakimiyetini kurdukları ve “aciz bir devlet” durumuna düşürdükleri Bizans’a karşı olmuştur. Haçlı Seferleri başlangıçta Anadolu Türkleri üzerinde de olumsuz etki

yapmış ve baskın niteliğindeki saldırılarla Türkiye Selçuklu Devleti'ne gerçekten bir darbe vurmuştur. Ancak Haçlılar'a karşı verdikleri başarılı mücadeleler sonunda Türkler, uğradıkları bütün zararlara rağmen Anadolu'da köklü bir şekilde yerleşmişlerdir.

Haçlı Seferleri Avrupa toplumunun değişen yapısını siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan etkilemiştir. Haçlı Seferleri'nde başlangıçta elde edilen başarılar Papalığa prestij kazandırıp yapılan bağışlarla zenginleşmesine sebep olurken daha sonraki başarısızlıklar ve seferler için vergiler konulması, gelirlerin Doğu'daki Haçlılar'a yardım yerine Papalık sarayına harcanması kilisenin gücünü azaltmıştır. Bu arada Roma kilisesi misyonerlik faaliyetleri neticesinde hakimiyet alanını İran'a, Asya içlerine hatta Çin'e kadar genişletmiştir. Haçlı Seferleri sayesinde Avrupa'nın Doğu ile ticareti olağanüstü gelişme göstermiş, bunun sonucu olarak zenginlik artmıştır. Müslümanlar'la teması genelde savaşlar ve ticarî ilişkilerle sınırlı kalmış olan Haçlılar, Müslümanlar'ın yaşayış tarzından etkilenmişler ve geldikleri bu yabancı ülkelerde pek çok yeni şeyler öğrenip bunları Avrupa'ya taşımışlardır. Doğu'nun bazı yiyecek maddeleri, şifalı bitkileri, baharat çeşitleri, giyim ve ev eşyaları, dokuma ürünleri bunlar arasındadır. Müslümanlar'la çeşitli münasebetler sonucu birçok Arapça kelime ve terim Avrupa dillerine girmiş, Doğu'nun bazı hikâye ve masalları Avrupa'da yayılmıştır. Ayrıca askerî alanda bazı savunma teknikleri konusunda da Doğu'dan yararlanılmıştır.

Haçlı Seferleri, Haçlı Devletleri ve Bizans İmparatorluğu tarihi konularında dersler veren Demirkent'in bu kitabı *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1146)* (I-II, Ankara 1990-1994), "1101 Yılı Haçlı Seferleri" (*Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, 17-56), *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan* (Ankara 1996) ve *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Haçlılar" maddesi (c. XIV, s. 525-546) gibi konuyla doğrudan ilgili çalışmalarının bir devamı niteliğindedir. Böylece Türk okuyucuları Steven Runciman'ın Fikret İşıltan tarafından tercüme edilen üç ciltlik *Haçlı Seferleri Tarihi*'nden sonra (TTK Yayınları, Ankara 1987) konuyu derli toplu ele alan yeni bir eseri elde etme imkanına sahip olmaktadır.

Ortaçağ Avrupası ve Yakındoğu'nun oldukça hareketli iki yüz yıllık bir kesitini siyasi ve sosyal açıdan tasvir eden eser, Haçlı Seferleri başta olmak üzere Avrupa, Bizans, Fâtımî, Selçuklu, Moğol, Eyyübî, Memlük ve Osmanlı tarihlerine ilgi duyan herkesin faydalanabileceği bir mahiyet taşımakta olup sade bir anlatımla okuyucuya sunulmaktadır. Konuların arasına serpiştirilen renkli harita ve resimlerle ayrı bir önem kazanan eser, yazarın ve kaliteli baskısıyla yayınevının ilim dünyasına değerli bir katkısı olarak görülmeyi hak etmektedir.

İçinde bulunduğumuz yılların Haçlı Seferleri'nin başlamasının 900., Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yıldönümlerine denk geldiği dikkate alınırsa, Osmanlı'nın hemen öncesinde yaşanmış olan Haçlı Seferleri'ne dair bu eserin doldurduğu boşluk daha iyi anlaşılacaktır.